

Received-Makale Geliş Tarihi 01.09.2024
Published-Yayınlanma Tarihi 31.10.2024
Volume-Cilt (Issue-Sayı), ss/pp 11(112), 1979-1985

Research Article/ Araştırma Makalesi
10.5281/zenodo.14020391

Doç. Dr. Sevgül Türkmenoğlu

<https://orcid.org/0000-0002-1704-8014>

Van Yüzcüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü, Van / TÜRKİYE
ROR Id: <https://ror.org/041jyjp61>

Mütareke Dönemi İstanbul'unun Türk Şiirine Yansıması

The Reflection of Armistice Period Istanbul on Turkish Poetry

ÖZET

İstanbul'un yaşadığı en karanlık dönemlerden biri Mütareke Dönemi'dir. 1918 yılında Mondros Mütarekesi ile başlayıp, 1923 Mudanya Antlaşması ile biten yaklaşık beş yıllık bu dönem boyunca İstanbul işgal altında kalmıştır. İstanbul'un işgal yıllarında özellikle Beyoğlu, işgalcilerin istedikleri gibi yaşadıkları bir semt olmuştur. Beyoğlu'nun her tarafına yabancı bayraklar asılmış, bu semt görünüşü olarak bir Türk semti olmaktan uzaklaştırılmak istenmiştir. İstanbul'un işgal yılları halkın manevi dünyasında da büyük yıkıma sebep olmuştur. Halk, bir taraftan savaşın getirdiği yoksullukla bir yaşam kavgası verirken diğer taraftan da işgalin karamsar havası ile mücadele eder. İşgal kuvvetleri, işgal süresince halka kötü muamelede bulunur, onların hayatını zorlaştırmak için uğraşır. İstanbul halkı işgalin verdiği psikolojik yıkımı her yönüyle hisseder. Mütareke Dönemi, Türk şiirine konu olmuş, işgalin yarattığı karamsar ruh hali şiirlerde de işlenmiştir. Bu çalışmada, Mütareke Dönemi'nde İstanbul'u konu alan şiirlere İstanbul'un işgalinin nasıl yansıdığı ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İstanbul, Mütareke Dönemi, şiir.

ABSTRACT

One of the darkest periods that Istanbul experienced was the Armistice Period. Istanbul remained under occupation during this five-year period, which started with the Armistice of Mudros in 1918 and ended with the Treaty of Mudanya in 1923. During the occupation years of Istanbul, Beyoğlu in particular became a district where the invaders lived as they wished. Foreign flags were hung all over Beyoğlu, in an attempt to distance this district from being a Turkish district in appearance. The years of occupation of Istanbul also caused great destruction in the spiritual world of the people. While the people are struggling to survive with the poverty brought on by the war, they are also struggling with the pessimistic atmosphere of the occupation. The occupation forces mistreat the people during the occupation and try to make their lives difficult. The people of Istanbul feel the psychological devastation caused by the occupation in every aspect. The Armistice Period was the subject of Turkish poetry, and the pessimistic mood created by the occupation was also mentioned in the poems. In this study, it is discussed how the occupation of Istanbul was reflected in the poems about Istanbul during the Armistice Period.

Keywords: Istanbul, Armistice Period, poetry.

1. GİRİŞ

Mütareke Dönemi, 1918-1923 yıllarını kapsayan İstanbul'un en karanlık dönemlerinden biridir. Beş yıl süren mütareke dönemi, üç aşama ile değerlendirilecek olursa ilk dönem, Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı 30 Ekim 1918 ile İstanbul'un resmen işgal edildiği 16 Mart 1920; ikinci dönem bu tarihten saltanatın kaldırıldığı gün olan 1 Kasım 1922'ye kadar geçen süreç; üçüncü dönem ise Lozan Barış Antlaşması'na kadar şehrin işgal altında kaldığı on aylık bir süreçtir (Tunçay, 2015, s. 242). İstanbul'un işgaline kapı aralayan ve işgali resmi hale getiren Mondros Mütarekesi'nin ilk hükümleri Boğazların açılması ve buradaki istihkâmların İtilaf Devletleri tarafından işgali üzerine temellendirilmiştir. Mütarekenin ardından harekete geçen İtilaf kuvvetleri Musul ve İskenderun'u, Çanakkale Boğazı çevresindeki istihkâmları işgal altına almışlardır. Musul ve İskenderun'un, Mondros Mütarekesi'ne aykırı bir şekilde ele geçirilmesi karşısında Osmanlı hükümeti protestodan öteye gidememiştir. Bu süreçte Çanakkale Boğazı'ndaki istihkâmlar da işgal edilmiştir. Bu sırada iktidarda Ahmet İzzet Paşa hükümeti vardır. İtilaf donanmasının başkent önlerine doğru hareketiyle birlikte hükümet, içinden çıkılması güç bir durumda kalır. Bu sebeple Ahmet İzzet Paşa istifa eder. Yerine 11 Kasım 1918 tarihinde Tevfik Paşa'nın kurduğu hükümet gelir. Yeni hükümet henüz göreve gelmişken, 13 Kasım 1918 tarihinde çoğunlukla İngiliz, Fransız ve az sayıda İtalyan, Yunan ve Amerikalılardan oluşan Müttefik kuvvetler, farklı noktalara dağılarak İstanbul'u fiilen işgal altına alırlar (Bozkurt, t.y.,s.1-2). Böylece İstanbul, fethedildiği tarih olan 1453'ten sonra ilk kez yabancı devletler tarafından işgal edilmiş olur.

Mütareke Dönemi'nde dikkat çeken noktalardan biri, İstanbul'un sosyal hayatında meydana gelen değişikliklerdir. 13 Kasım 1918'de İtilaf Devletleri'ne ait donanmanın Haydarpaşa önlerine demirlemesiyle işgal kuvvetlerinin Türk halkına yaptığı eziyetler başlar, halk adeta ikinci sınıf muamelesi görür (Tansel, 1977,s.75). Aslında İstanbul'un resmî işgalinden önce de İtilaf Devletleri'ne ait askerlerin buradaki varlığı İtilaf Devletleri temsilcilerini başkentte egemen bir siyasal güç haline getirmiştir (Zürcher, 1988,s.204). Bu durumu Halikarnas Balıkcısı (Cevat Şakir Kabaağaçlı) Mavi Sürgün adlı eserinde anlatırken, o günlerde Türklerin maruz kaldığı zorbalığa dikkat çeker:

Şehre adeta bir kâbus havası çöktü. Şehrin تنها yerlerinden geçmek tehlikeliydi. Gazhane yokuşundan Taksim'e çıkanlar ölümü göze almalıydı. Çünkü Taşkıyla'yı işgal eden yabancı kuvvetler, yokuştan çıkanları vuruyor ve sonra koşup soyuyorlardı.

Gün geçmiyordu ki yabancı kıtalar şehirde geçit töreni yapmasınlar. O cakalı, kabına sığmaz kabarıklıklarıyla sokak sokak çalım satarlardı. Akıllarınca halkı sindiriyorlardı. (...) Liman, yabancı savaş gemileriyle doluydu (Halikarnas Balıkcısı, 2018,s.16).

İşgal kuvvetlerinin küstahlıkları o kadar ileri boyuttadır ki, Türklere kendi topraklarında eziyet etmeye başlarlar:

Zaten sokaklarda çeşitli bahanelerle -sözgelimi tramvaydan atladı diye- insanların dövüldükleri görülüyordu. Onlar asıl tramvaydan atladıkları için değil, Türk oldukları için dövülüyorlardı. Bu halleri görenler, müdahale edemiyorlardı. Ama çoğu, bir başkası değil kendileri dövülüyormuş gibi öfkeleniyorlardı.

Sanki işgal kuvvetleri, insanoğlunda zorbalık, kahpelik, küstahlık ve alçaklık namına ne varsa topu da meydana çıksın diye İstanbul'a gönderilmişlerdi (Halikarnas Balıkcısı, 2018,s.16).

İstanbul'un işgalinin yaşattığı derin üzüntü o dönem gazete yazılarına da konu olmuştur. Süleyman Nazif, Hadisat Gazetesi'nde yazdığı bir yazıda bu işgali, sonsuza kadar kanayacak ve unutulmayacak bir yara olarak tarif eder:

Fransız generalinin dün şehrimize gelişi dolayısıyla bir kısım vatandaşlarımız tarafından yapılan gösteriler, Türk'ün ve İslam'ın kalbinde ve tarihinde sonsuza kadar kanayacak bir yara açtı. Aradan asırlar geçse ve bugünkü hüznümüz ve bahtsızlığımız sevince ve mutlu bir talihe dönse bile, yine bu acıyı hissedecek ve bu hüznle üzüntüyü çocuklarımıza ve soyumuzdan gelecek olanlara nesilden nesile ağlanacak bir miras olarak terk edeceğiz (Süleyman Nazif, 1919).

İstanbul'un işgali, Balkan savaşları dahil, yıllarca süren bir savaş dönemi yaşamış zor durumdaki İstanbul halkını daha da çaresiz bırakmıştır. Geçim sıkıntısı nedeniyle artan fuhuş, alım gücünün azalmasıyla sağlık hizmetlerinden yeterince yararlanamama, salgın hastalık tehlikesi (Demir, 2014,s.25) ve buna benzer olumsuzluklarla İstanbul, yaşanması zor bir şehre dönüşmüştür. İşgal altındaki İstanbul'un Millî Mücadele Anadolu'su ile de bağlantısı kesilmiştir (Aydemir, 2021,s.410). Bir taraftan Anadolu'ya göçler devam ederken bir taraftan da İstanbul'a yabancı göçü başlamıştır. Rusya'da yaşanan Bolşevik Devrimi'nden kaçan Ruslar o dönemde akın akın İstanbul'a gelmişlerdir:

Mütareke yıllarında İstanbul'u terk edenler ve işgal edenler olduğu gibi İstanbul'a sığınanlar da vardı. Balkan Savaşları'ndan beri yerinden yurdundan olan bir kısım Müslüman ahali İstanbul'a göç etmişti. Bunların yanı sıra aynı anda İstanbul'da bulunmasalar bile toplamı bine yaklaşan Beyaz Rus İstanbul'dan geçmişti. Çarlık Rusya'sı Bolşeviklerce devrilince İstanbul beyaz Rus ordularıyla birlikte kaçan Rus aristokrasi ve zengin tabakası sersefil İstanbul'a varmıştı. On binlerce kadınlı erkekli Rus, İstanbul'a yerleşti. Kaçanlar varlıklı kimseler olmalarına karşın yanlarına pek az şey alabilmiş; çoğu kez canlarını kurtarmakla yetinmişlerdi. Göçmenlerin pek fazla seçenekleri de yoktu. O sıralarda İstanbul ve Sırbistan dışında Ruslara kimse vize vermiyordu (Toprak, 2019a,s.5).

Bir anda başlayan bu insan kalabalığı içinde İstanbul'un sosyal anlamda da büyük bir değişim ve dönüşüm geçirmesi kaçınılmaz olmuştur. Mütareke yıllarının en zor durumlarından biri, yoksulluktur. İstanbul'da özellikle gıda fiyatlarındaki dramatik artış, halkı sefaletle karşı karşıya bırakmıştır. "İstanbul, savaş sırasında gıda maddelerinin arzıyla ilgili daha fazla sıkıntı çektiği için İstanbul'daki tüketici fiyatları artışının diğer yerlere göre daha fazla olması muhtemeldir" (Pamuk, 2017,s.216). Bu durum, İstanbul'da yaşamının ekonomik anlamda Anadolu'ya göre çok daha zorlaşması anlamına gelmektedir.

Sosyal hayata dair önemli değişikliklerden biri de gündelik yaşama dair değişimlerdir. Rusya'dan kaçan insanların İstanbul'da kendi yaşam tarzlarına göre bir düzen kurmaları ve buna göre yaşamaları İstanbul halkını da etkilemiştir. Bu durum; sosyal hayata, giyim kuşam tarzına, eğlence anlayışına kısaca yaşam şekline büyük ölçüde yansımıştır. İstanbul ahalisi Rus kadınlarının saç biçimini ve giyim şeklini benimser. Çarşaf, artık demode bir giyim tarzına dönüşür. Batılı kadın giysilerinin rağbet gördüğü bir döneme girilir (Toprak, 2019a,s.5). Gündelik hayata dair birçok alışkanlık değişir. Mütareke ortamının yarattığı karaborsacılıktan zengin olan bir kesim ortaya çıkar.

Bütün bu sosyal değişimler ve İstanbul'un mütareke boyunca yaşadıkları 1900'lü yılların başından itibaren yazılan birçok şiire de konu olur; İstanbul'un bu süreçte geçirdiği değişim ve işgalin yaşattığı acılar, halkın çektiği sıkıntılar şiirlerde dile getirilir.

2. MÜTAREKE DÖNEMİ İSTANBUL'UNUN TÜRK ŞİİRİNE YANSIMASI

Mütareke İstanbul'unu konu edinen şiirlerde bazı temalar öne çıkar. İstanbul'un işgal yıllarına ait en acı olaylardan biri, işgal sırasında Beyoğlu'nun her noktasına asılan yabancı bayraklardır. 13 Kasım 1918 günü İstanbullular için unutulmayacak kadar ıstıraplı bir gün olmuştur. O günün en acı hatıralarından biri İstanbul ile Beyoğlu'nun birbirinden iki farklı yer görünümünde olmasıdır. Birincisi, minare, cami ve türbeleriyle eşsiz, vakur şanlı bir gösterişe bürünmüşken ikincisi yerlere kadar sarkan yabancı bayrakları ile süslenmiş binaları ve sokaklarında "Zito Venizelos" diye bağırان insanları ile coşkun ve mutludur (Tansel, 1977,s.61). Beyoğlu, o gün ve takip eden günlerde adeta bir işgal bölgesi haline gelmiştir. Beyoğlu'na asılan yabancı bayraklar, o günlerde bu duruma şahit olan toplumun zihin ve ruh dünyasında derin yaralar açmıştır. Yabancı bayrakların asılı olduğu o günler, şehrin çehresinin değiştiği, adeta bütün hayat emaresinin ortadan kalktığı bir manzara yaratır. Haluk Nihat Pepeyi, *Mütareke* isimli şiirinde Beyoğlu'nda işgalin yansımalarını karanlık bir görünüm olarak verir. Şehir, süslü ve karanlıktır artık:

Çeşit çeşit bayrakla rengi uçmuş denizin,
Süsü bayrağımızdı bu sararmış benizin.
Her köşede bir pusu, her taşında başka dil,
Sokaklar diyor: Artık İstanbul bizim değil... (Pepeyi, 1938,s.33).

Bağımsızlık sembolü olan bayrağın İstanbul'dan çekilmesiyle bu kadim şehir adeta bütün güzelliğini kaybeder:

Caddeler dalga dalga düşman bayrağı kat kat,
İçkili başlar gibi coşmuş sanki tabiat (Pepeyi, 1938,s.33).

Mütarekenin yarattığı karamsar ve ümitsiz havayı daha da ağırlaştırان yabancı bayraklar, halkı derinden sarsar. Sokaklarda eğlenen, kendi ülkeleri gibi özgürce ve kimseden çekinmeden dolaşan yabancıların oluşturduğu kalabalık ve işgalcilere ait bayrakların her yerde asılı olması İstanbul için büyük bir felakettir. Beyoğlu, adeta İstanbul'dan ayrılıp başka bir bölgeye dönüşmüş gibidir:

Bütün yüzler yabancı, bütün eşya yabancı,
Böyle öz vatanında unutulmak ne acı?
Konaklar bakmaz olmuş Fatih'ten Marmara'ya,
Örümcekli cumbalar uzanmış Aksaray'a.
Dolaştı bütün şehri içi zehirle dolu,
Çılgın bir cazbant gibi kaynıyordu Beyoğlu (Pepeyi, 1938, s,33).

Mütareke dönemi devam ederken 14 Temmuz 1919 tarihinde Fransız işgal kuvvetleri İstanbul'da millî bayramlarını bile kutlamışlardır. Görkemli bir tören gerçekleştirmek için günlerce hazırlık yapılmış ve bir gün öncesinden başlayan fener alayı da dahil birçok etkinlik, ertesi gün resmi geçit töreniyle devam etmiştir. Bu tören boyunca Beyoğlu'nda "bütün mağaza ve evler Fransız bayraklarıyla donatılmış ve rengârenk çiçeklerle süslenmiştir" (Tuna, 2022,s.439). Fransızların bu kutlamaları sonrası Refi Cevad (Ulunay) başyazarı olduğu *Alemdar Gazetesi*'nde *Hürriyet Bayramı* adlı bir yazı kaleme almıştır. Refi Cevad, bu yazıda yabancı bir devletin İstanbul'da kendi bayramını kutlamasına karşılık, Osmanlı Devleti'nin millî bayramı olan 10 Temmuz'un hakkıyla kutlanamamasına içerlemiş ve bu durumun sorumlusu olarak gördüğü İttihad ve Terakki yönetimini üstü kapalı bir biçimde eleştirmiştir:

Geçen gün On Dört Temmuz'da misafirlerimizin payitahtımızda yaptıkları tezahüratı gördükçe ağzımızın suyu aktı. Bugünkü sönük bayramımızla onu mukayese eyledik. Hiçbir hiss-i teneffu ile hareket etmeyerek sadece devletin, milletin menfaatini düşünen hakiki vatanperverlerimiz olsaydı ve biz de hiç olmazsa bu harpte bitaraf kalsaydık hürriyet bayramımız böyle cenaze çıkmış hane tavrını mı alırdı? (Refi Cevad, 1919,s.1).

İstanbul, kendi ülkesinde yabancılaşmış olan bir milletin ıstırabına şahitlik ederken, Beyoğlu, işgali kutlayan yabancıların sabahlara kadar içki içip kendilerinden geçtikleri, alışılmışın dışında bir ortama dönüşür. Sabahlara kadar eğlenen insanlar bu eğlencelerin dozunu kaçırıp sokağa taşarlar. Ortaya işgalin oluşturduğu yıkım ve savaş ortamına tezat teşkil eden bir görüntü çıkar:

Saat on, yürüyorlar. Tutuşmuş Karşiyaka,
Şehir gerdanlık gibi yayılmış bütün ufka.
Bir paskalya gecesi, ahali akın akın,
İştihası kudurmuş yine bu gece halkın.
Birbirine dolanmış baygın erkeği kızı.
Suratı Beyoğlu'nun alkolden kıpkırmızı. (Pepeyi, 1938,s.33)

Bu manzara, İstanbul'un o zamana kadar alışık olmadığı taşkın bir eğlenceye dönüşür:

Görmemişti İstanbul bu kadar neşe, düğün.
Kıtalar yurdumuzu sığdıramadığı gün.
Rahat geçilemiyor en geniş yollarından,
Bu gece daha coşkun galiba Tokatlıyan.
Kapısında soluyor aydınlık arabalar,
İçinde körpe kızlar, yaşlı, bunak babalar.
Balo çoktan başlamış, salonda erkek kadın,
Vahşi kasırgasına yakalanmış cazbandın.
Valsin dalgalarında kucak kucak genç kızlar,
Güneşin etrafında böyle döner yıldızlar (Pepeyi, 1938,s.34).

Yabancılar, açlık ve sefaletle mücadele eden İstanbul halkının aksine günlerini gün etmektedirler. Haluk Nihat Pepeyi, *İstanbul* adlı şiirinde bu duruma vurgu yapar:

Bir yanda kol gezerken açlığın adımları,
Şurada çözülüyor sevda tılısları.
Başkasının sırtından yaşamak elbette hoş,
Bulutlarda geziyor kafalar sarhoş sarhoş. (Pepeyi, 1936,s.54)

Pepeyi, *Mütareke* isimli şiirinde ise savaşın acı yüzünü yalnızca İstanbul'un asıl sahibi olan Türkler'in gördüğüne dikkat çeker. O günlerde İstanbul sokaklarında genç yaşta savaşın korkunç yüzüyle yaralanmış Türk askerleri görülmektedir:

Yüzleri inanmıyor yaşı yirmi olana,
Ana yabancı gibi sarılıyor oğluna.
Kimi tanıyamıyor uykusuz sokakları,
Taşları ürkütüyor tahtadan bacakları (Pepeyi, 1938,s.33).

İstanbul'un birbirine tabut gibi yaslanmış evleri, yoksulluğu ve çaresizliği trajik bir tablo oluşturur:

Işıkları benziyor şimşek aydınlığına,
Bakınca İstanbul'un öksüz karanlığına.
Birini çıldırtıyor içdiği viski, şarap,
Karşıda İstanbul'u uyutmuyor ıstırap.
Tabut gibi yaslanmış evleri birbirine,
Yoksulluk bin koluyla saldırmış üzerine (Pepeyi, 1938,s.34).

İşgal sırasında görülen en vahim durumlardan biri de savaşın getirdiği kargaşa içinde durumu fırsata çevirerek zengin olmaya çalışan bir kesimdir. Harp zenginleri olarak bilinen bu kesim, savaş ortamında görülmeye başlayan türedi zenginlerdir. İttihat ve Terakki'nin destek verdiği Millî İktisat anlayışı doğrultusunda oluşan iktisadî ortamda, Birinci Dünya Savaşı yıllarında İttihat ve Terakki'nin idaresi altında olan Esnaf Cemiyeti ve ona bağlı esnaf örgütleri savaştan kaynaklanan fiyat artışlarına uyum sağlayarak ülke ekonomisi üzerinde etkin güçlerini koymuşlardır. Karne, narh ve benzeri yöntemler istifçiliğe ve karaborsacılığa prim tanımıştır (Toprak, 2019b,s. 492-493). Savaş dönemi dış ticaretin zorlaşması neticesinde Anadolu'da yetişen ürünlere talep artmış, bu sebeple Anadolu'da servet sahibi bir çiftçi kitlesi oluşmuştu. Mahsulü pazara sevk eden Anadolu tüccarı tarımsal ürün fiyat artışlarından payına düşeni almış, kısa sürede taşrada varlıklı bir esnaf-tüccar kesimi oluşmuştur. Anadolu ile ticarî ilişkiler kurulurken Müslüman-Türk tüccarlar gözetilmiş, vagon tahsisinde İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne yakın çevrelere öncelik tanınmıştır (Toprak, 2019b, s. 492). Bütün bunların sonucunda "harpzengini", "yeni zengin" gibi ifadelerin yanında "harp tüccarı", "spekülasyon erbabı", "1915,1916,1917 zengini", "muhtekir" gibi adlarla da anıl[an] bir grup oluşmuştur (Toprak, 2019b,s. 493). Oluşan bu türedi zenginler, kendileriyle halk arasında derin bir sınıfsal farkın ortaya çıkmasına da sebep olmuşlardır. (Kacıroğlu, 2009,s.128). Haksız kazançlarla ortaya çıkan bu kesim, daha sonraları büyük bir maddi varlığa kavuşur.

Metin Eloğlu, *To Be Or Not To Be* adlı hiciv ağırlıklı şiirinde bu kesimin daha sonra, savaş bitince İstanbul'da nasıl bir zenginliğe kavuştuğunu dizelerinde dile getirir:

Mahmutpaşa'da iki dükkâcığı var topu topu
Balat'da bir fabrikacığı var işte (Eloğlu, 1957,s.26).

Mütareke İstanbul'una yer veren şiirlerden bazılarında tabiat duygusu öne çıkar. İşgalin yarattığı psikoloji İstanbul'un tabiatı üzerinden dizelere yansır. İstanbul'un işgali, üzerinden zaman geçtikten sonra bile şairlerin belleğinde acı bir hatıra olarak yaşamaya devam eder. İ. Atıf Ölmez'in *İşgal Senelerinde: İstanbul* şiiri bu duygularla yazılmıştır. Şair, şiirinde İstanbul'un işgal yıllarındaki kasvetli günlerine döner. İstanbul da tıpkı işgal altındaki Anadolu toprakları gibi eski güzelliğini ve ruha huzur veren özelliğini kaybetmiştir. Vatan toprakları yabancı çizmesi altındadır. Şairin aidiyet hissettiği ne varsa adeta yeryüzünden çekilmiş gibidir:

Hava tebdiline, İstanbul'a gittim!.. O sene,
Kalmamış eski güzellikleri amma vatanın.
Azıcık ruha meserret verecek yer aradım,
Ne gezer!... Her yeri bir çöl gibi تنها vatanın.
Sorarım; nerde ağaçlar?.. Yeri yok, gölgesi yok...
Bardak olmuş, kocayan çamları gûya vatanın.
Ne küçük kuşlar, ağaçlarda gazeller söyler,
Ne baharında öter, bülbülü şeyda vatanın.
Ebru zülmet kapamış her yeri, yok hiçbir ışık,
Sanki âfakını sarmış, şebiyeldâ vatanın.
Nerde dostlar? Diye beyhude dolaştım durdum,
Gezdim esvakını günlerce serâpa vatanın.

Eski bildiklerimin hepsini sordum. Dediler:

-Yatıyor toprağı altında ehibba vatanın.

Seneler geçti, unutmam... Acı bir hatıradır,

Yanarım ağılıyarak haline, hâlâ vatanın (Ölmez, 1941,s.36).

Fazıl Hüsnü Dağlarca, İstiklâl Savaşı kitabında yer alan aşağıdaki şiirde, işgal yıllarındaki İstanbul'u anlatır. Dağlarca'nın şiirinde de öne çıkan duygu işgalin İstanbul'un havasını karanlık, kasvetli bir hale getirmesidir.

Girmiş düşman gemileri İstanbul'a

Dalgalar vallah inanamaz.

Duman etmiş uykusunu havanın,

Ses etmiş kıyıları,

Felek felek (Dağlarca, 1951,s.10).

Mehmet Şükrü Erden, *İstanbul Akşamı* şiirinin başına, bunu mütareke senelerinde yazdığına dair bir cümle eklemiştir. Şiirin tamamına hâkim olan duygu hüznün ve vatan toprağının işgali karşısında duyulan karamsarlıktır:

Kıyıları gölgelendi, sular gömüldü.

Dinliyor ufukları eski bir yalı.

Dallarda son bir ışık titredi söndü,

Matemli bir düşünce sardı akşamı... (Erden,1953,s.116-117).

Mütareke dönemini konu alan şiirlerin tamamında ortak duygu, karamsarlık, hüznün ve öfkedir. Şiirlerde İstanbul'un tabiatının da işgalin karamsar ortamına uygun bir şekilde karanlığa büründüğü yukarıda yer verilen bütün şiirlerin ortak vurgusudur.

3. SONUÇ

Mütareke Dönemi, İstanbul'un en karanlık dönemlerinden biridir. İtilaf Devletleri'ne ait bir donanmanın 13 Kasım 1918 yılında İstanbul boğazına demirlemesiyle başlayan ve yaklaşık beş yıl devam eden işgal yılları İstanbul'un her bakımdan büyük sıkıntılar yaşadığı bir zaman aralığıdır. Hayatın her alanını etkileyen, derin bir yoksulluğa sebep olan bu sürecin bir de psikolojik anlamda verdiği yıkım vardır. Vatan toprağında işgal kuvvetlerine ait bayrakların dalgalanması halk nezdinde büyük bir psikolojik çöküşe sebep olmuş, zaman zaman yöneticiler suçlanmıştır. Mütareke İstanbul'u, edebiyata da sıkça konu olmuş, hikâye ve romanın yanında şiirlerde de işgal yıllarının İstanbul'una yer verilmiştir. Mütarekenin yarattığı karanlık ortam şiirlerde ele alınmış ve çoğunlukla bu ortama duyulan öfke öne çıkmıştır. Mütarekenin karanlık ortamı içinde bir tarafta yabancı işgali altında ümitsizlik içindeki bir halk, diğer tarafta ise sanki hiç işgal ve savaş yokmuşçasına yaşayan bir kesim vardır. Ülkesi için gençliğinden ve hayatından vaz geçip savaşın tam ortasında yer alan bir kesime karşılık, düşmanla birlik olup onların işgaline adeta göz yuman bir zümre de vardır. Bu çalışmaya konu olan şiirlerde bu durumların hemen hepsine dikkat çekilmiştir. Şiirlerin ortak vurgusu ise Mütareke döneminin İstanbul'un yaşadığı en zor süreçlerden biri olmasıdır.

KAYNAKÇA

- Aydemir, Ş., S.(2021). *Tek adam (cilt:2)*. Remzi Kitabevi.
- Bozkurt,A.(t.y.) . İstanbul'un İşgali, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/istanbulun-ısgali/>.
- Dağlarca, F. H. (1951). *İstiklâl savaşı, (Samsun'dan Ankara'ya)*. Marmara Basımevi.
- Demir, M. (2014), Mütareke yılları İstanbul'unda toplumsal yapıyı etkileyen olaylardan yansımalar. *Bartın Üniversitesi Çeşmi Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E- Dergisi*, 1,(2), 22-23. Bartın.
- Eloğlu, M. (1957).*Sultan palamut*. SHD Yayınları.
- Erden, M.,Ş.(1953). *Adsız pınar*. Hüsnütabiat Basımevi.
- Halikarnas Balıkcısı (2018). *Mavi sürgün*. Bilgi Yayınevi.
- Kacıroğlu, M. (2009), Millî mücadele ve erken dönem cumhuriyet romanında harp zenginleri. *Karadeniz Araştırmaları*, 20, s.117-136.
- Ölmez, İ. A. (1941). *Vakitsiz sönen yıldızlar*. Bozkurt Basımevi.
- Pamuk, Ş.(2017). *Osmanlı- Türkiye iktisadi tarihi 1500-1914*. İletişim Yayınları
- Pepeyi, H., N., (1936). *Çanakkale*. Becid Basımevi.
- Pepeyi, H., N. (1938). *Mütareke*. Becid Basımevi.
- Refi Cevad (1919,24 Temmuz). "Hürriyet Bayramı", *Alemdar Gazetesi*, s.1.
- Süleyman Nazif (1919, Şubat 9). "Kara Bir Gün". *Hadisat Gazetesi*.
- Tansel, S., (1977).*Mondros'tan Mudanya'ya kadar I*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Toprak, Z., (2019a, Nisan), İşgal ve travma: mütareke yıllarında İstanbul'da hayat, *Magma Baykuş*, 45, 2-15.
- Toprak, Z., (2019b). *Türkiye'de milli iktisat (1908-1918)*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Tuna, P.(2022), İşgal İstanbul'unda Fransız millî bayramı kutlamaları (1919-1923). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Güz 2022, S 106, s. 431-472.
- Tunçay, M.,(2015), "Mütareke İstanbul'u", C:2, İBB Kültür A.Ş Yayınları.
- Zürcher, E., J. (1988). *Modernleşen Türkiye'nin tarihi*. İletişim Yayınları.